

FÖRETAGANDE OCH MÄNSKLIGA RÄTTIGHETER (BUSINESS AND HUMAN RIGHTS)

Till Sveriges advokatsamfunds styrelse

Genom beslut den 8 december 2015 beslutade Advokatsamfundets styrelse att tillsätta en arbetsgrupp med uppdrag att ta fram ett program för Advokatsamfundet och riktlinjer för advokatbyråer med affärsjuridisk verksamhet i fråga om företagande och mänskliga rättigheter (Business and Human Rights), vilka ska bygga på FN:s vägledande principer om företagande och mänskliga rättigheter (*Guiding Principles on Business and Human Rights, UNGP*) och genomföra IBA:s riktlinjer på området för såväl advokatorganisationer som för affärsjuridiska advokatbyråer.

Arbetsgruppen har bestått av advokaten Jan-Mikael Bexhed (ordförande), advokaten Axel Calissendorff, hållbarhetscheferna Parul Sharma och Emma Ihre samt Johan Sangborn, stf. chefsjurist på Advokatsamfundets kansli.

I denna rapport redovisar arbetsgruppen sina överväganden och rekommendationer. Arbetsgruppen anser sig härmed ha slutfört sitt uppdrag.

Stockholm den 9 juni 2016

Jan-Mikael Bexhed

Axel Calissendorff

Parul Sharma

Emma Ihre

Johan Sangborn

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

Innehåll

1. INLEDNING	1
2. BAKGRUND.....	5
2.1 FN: S VÄGLEDANDE PRINCIPER OM FÖRETAGANDE OCH MÄNSKLIGA RÄTTIGHETER – <i>UN GUIDING PRINCIPLES ON BUSINESS AND HUMAN RIGHTS</i>	5
2.2 IBA: S VÄGLEDNING FÖR NATIONELLA ADVOKATSAMFUND – <i>IBA BUSINESS AND HUMAN RIGHTS GUIDANCE FOR BAR ASSOCIATIONS</i>	7
2.3 IBA:S PRAKTISKA VÄGLEDNING FÖR ADVOKATER MED AFFÄRSJURIDISK INRIKTNING – <i>IBA PRACTICAL GUIDE FOR BUSINESS LAWYERS</i>	8
2.4 ANDRA INTERNATIONELLA INSTRUMENT RÖRANDE FÖRETAGANDE OCH MÄNSKLIGA RÄTTIGHETER	8
3. BUSINESS & HUMAN RIGHTS FÖR SVERIGES ADVOKATSAMFUND	9
3.1 TYDLIGGÖRANDE I DET ADVOKATETISKA REGELVERKET.....	9
3.2 TILLSYN.....	11
3.3 UTBILDNING	12
3.4 MEDVETANDEGÖRANDE OCH INFORMATIONSSPRIDNING	13
4. EN PRAKTISK GUIDE KRING MÄNSKLIGA RÄTTIGHETER FÖR ADVOKATBYRÅER MED AFFÄRSJURIDISK INRIKTNING	14
4.1 REKOMMENDATIONER TILL ADVOKATBYRÅER MED AFFÄRSJURIDISK INRIKTNING FÖR ATT GENOMFÖRA FN:S VÄGLEDANDE PRINCIPER OM FÖRETAGANDE OCH MÄNSKLIGA RÄTTIGHETER I ENLIGHET MED IBA:S RIKTLINJER	14
4.2 ADVOKATBYRÅERNAS INTERNA ARBETE	15
4.2.1 <i>Riskanalys (due diligence)</i>	15
4.2.2 <i>Uppförandekod och andra styrdokument rörande mänskliga rättigheter</i>	17
4.2.3 <i>Intern utbildning</i>	18
4.2.4 <i>Rutiner för rapportering av avvikelser</i>	18
4.3 BYRÅERNAS RÅDGIVNING TILL KLIENTER.....	19
4.4 PRO BONO OCH IDEELLT ARBETE.....	20

Företagande och mänskliga rättigheter (*Business and Human Rights*) – Genomförande av FN:s vägledande principer enligt IBA:s vägledning för advokatsamfund och advokater med affärsjuridisk verksamhet

1. Inledning

Betydelsen av att beakta de mänskliga rättigheter som slås fast i FN:s Allmänna förklaring om de mänskliga rättigheterna från 1948, men framför allt i den rättsligt bindande 1950 år europeiska konvention om skydd för de mänskliga rättigheterna och grundläggande friheterna (Europakonventionen), den Europeiska unionens stadga om de grundläggande rättigheterna (EU-Statgan), liksom vår grundlag (2 kap. regeringsformen, RF), har fått allt större genomslag och ett ökat erkännande på senare tid. De mänskliga rättigheternas betydelse har även fått ökad konkretion och betydelse genom Europadomstolens successivt utvecklade praxis och genom ett antal avgöranden av Högsta domstolen och Högsta förvaltningsdomstolen under senare år rörande tillämpningen av 2 kap. RF och Europakonventionens rättighetskatalog, dess omfattning och direkta tillämplighet i svensk rätt.

Även frågor som involverar mänskliga rättigheter kopplat till företagande (*Business and Human Rights*) har kommit att få större betydelse och bland olika typer av företag kan ses en ökad insikt om att frågor som rör mänskliga rättigheter, liksom andra hållbarhetsfrågor av olika slag¹ inte bara handlar om att upprätthålla gällande rätt, utan också innebär flera positiva effekter för företagets verksamhet och deras långsiktiga lönsamhet. Genom att beakta mänskliga rättigheter och väga in dessa inför olika affärsbeslut, kan företag minska sina affärsmässiga risker och öka förutsättningarna för långsiktig lönsamhet.

¹ Hållbarhet anses normalt inbegripa frågor rörande mångfald, jämställdhet, miljö, arbetsvillkor, etik, antikorrupktion, m.m. och som sammantaget innebär ett agerande som tillfredsställer dagens behov utan att äventyra kommande generationers möjligheter att tillfredsställa sina behov.

Advokater har genom sin yrkesroll ett särskilt ansvar för att upprätthålla mänskliga rättigheter och har stora möjligheter att i sin rådgivning värna mänskliga rättigheter. Därigenom kan advokaten också tillvarata klientens intressen på bästa sätt och få en bredare roll i sin rådgivning, varigenom klienterna kan ges ett bättre och mer värdefullt stöd av advokaterna. Advokater bör därför arbeta för att integrera de mänskliga rättigheter som omfattas av regeringsformen, Europakonventionen och EU-stadgan i sitt dagliga arbete och i sin rådgivning.

Värnandet av mänskliga rättigheter är angeläget och kan även utveckla det serviceutbud som framför allt advokatbyråer med affärsjuridisk inriktning kan ge sina företagsklienter genom ett bredare tillhandahållande av sådana tjänster, något som i ökande utsträckning också har setts efterfrågas av klienter. Det ligger i tiden att som advokat med affärsjuridisk inriktning kunna ge råd som går längre än vad som krävs enligt lag och att med beaktande av mänskliga rättigheter även kunna göra olika former av riskbedömningar för klientens räkning och ge råd i samband med transaktioner av olika slag. Enligt Arbetsgruppen finns därför anledning att understryka att frågor om mänskliga rättigheter i företagsverksamhet för med sig många intressanta och angelägna uppgifter och en delvis ny roll för advokatbyråerna, som bör vara av stort affärsmässigt intresse för många advokater.

Med tanke på den utveckling som nu sker i fråga om företags medvetenhet kring värnandet av mänskliga rättigheter och de rättsliga dokument som tas fram på internationell och europeisk nivå för att säkerställa att mänskliga rättigheter på olika sätt upprätthålls och efterlevs på den kommersiella tjänstemarknaden, är detta ett område som är under stark framväxt och som kan utveckla affärsmöjligheter och långsiktigt öka lönsamheten för de advokatbyråer som skaffar sig goda kunskaper, kvalifikationer och uttalade förhållningssätt till frågor som rör respekten för mänskliga rättigheter.

Advokatsamfundet har en viktig uppgift när det gäller att värna den demokratiska rättsstaten. I det ligger att värna om rättssäkerhet och mänskliga rättigheter. Med grund i de vägledningar och riktlinjer som tagits fram av Förenta Nationerna (FN) och den

internationella advokatororganisationen *International Bar Association* (IBA) tillsammans med den europeiska advokatororganisationen *Council of Bars and Law Societies of Europe* (CCBE), för vilka redogörs närmare nedan, har Arbetsgruppen för Advokatsamfundets antagande tagit fram detta dokument i syfte att öka medvetenheten hos advokater och advokatbyråer, särskilt de med affärsjuridisk inriktning, om vikten och de affärsmässiga fördelarna av att beakta frågor kring mänskliga rättigheter enligt regeringsformen, Europakonventionen och EU-stadgan inom ramen för advokatverksamheten.

Syftet med detta dokument – som tar sikte dels på hur Advokatsamfundet kan öka ledamöternas kunskap och medvetenhet om mänskliga rättigheter i sin verksamhet, dels på hur advokatbyråer med affärsjuridisk inriktning kan förhålla sig till mänskliga rättigheter såväl internt som i sin klientrådgivning – är att sprida ett engagemang i kåren att gemensamt arbeta för ett ökat beaktande och ansvarstagande för mänskliga rättigheter i advokatverksamheten samt att kunskap om dessa frågor förmedlas till ledamöter och biträdande jurister.

Advokater med affärsjuridisk inriktning har, enligt FN:s vägledande principer om företagande och mänskliga rättigheter och IBA:s riktlinjer för genomförandet av dessa principer, en särskild roll för värnandet av mänskliga rättigheter. Genom sina direkta kontakter med och rådgivning till företagsklienter har just dessa advokater stora möjligheter att belysa de viktiga aspekterna av att mänskliga rättigheter beaktas, liksom deras inverkan på såväl klientföretagens egen lönsamhet och varumärke som påverkan i samhället i stort. Ett ökat engagemang i frågor om företagande och mänskliga rättigheter (*Business and Human Rights*) har därför tydligt positiva effekter och bidrar till att stärka både advokatbyråernas och klientföretagens kunskap, kompetens och renommé.

Att kunna bistå klienter att efterleva sina egna värderingar samt hantera affärsrisker och affärsmöjligheter kopplade till mänskliga rättigheter är ett område som är under stark framväxt och det är av stor betydelse att advokater och advokatbyråer, bland annat genom Advokatsamfundets försorg, skaffar sig kompetens och rutiner för att sätta mänskliga rättigheter i fokus i sin verksamhet, såväl internt som i den rådgivande rollen. Ett

förhållningssätt för att värna mänskliga rättigheter är helt enkelt av stor strategisk betydelse för att advokatbyråer ska kunna behålla och stärka sin konkurrenskraft.

Förutom att ett klargörande om vikten av att upprätthålla mänskliga rättigheter föreslås i Vägledande regler för god advokatsed (se nedan avsnitt 3.1), avser detta dokument inte att ålägga advokater några nya förpliktelser, utan syftar endast till att förbättra förutsättningarna att i den egna verksamheten kunna värna mänskliga rättigheter och ge advokater och advokatbyråer vägledning för att kunna förhålla sig till de på området av FN och IBA framtagna riktlinjerna. Avsikten med detta dokument är inte heller att påverka hur advokater lämnar sin rådgivning till företagsklienter, utan endast att ge råd om hur arbetet för att värna mänskliga rättigheter kan ske och att belysa varför efterlevnaden av mänskliga rättigheter har en direkt och positiv effekt på både affärsverksamheten som sådan och på samhället i stort.

Advokatsamfundet vill understryka att det för alla advokater, oavsett verksamhetsområde, är viktigt att beakta mänskliga rättigheter i sitt dagliga arbete. Advokater ska alltid värna rättssäkerhet, mänskliga rättigheter och grundläggande friheter. Detta dokument och de riktlinjer som antagits av FN och IBA, som tillsammans med rättighetskatalogerna i 2 kap. regeringsformen, Europakonventionen och EU-stadgan, ligger till grund för Advokatsamfundets arbete på detta område, riktar sig därför till samtliga advokater, men tar i vissa delar särskilt sikte på advokater med affärsjuridisk verksamhet och deras företagsklienter.

2. Bakgrund

Vikten av att upprätthålla och skydda de mänskliga rättigheterna i företagens verksamhet på den internationella, europeiska och nationella tjänstemarknaden slås fast och beskrivs i en rad internationella instrument som både reglerar staters, företags och enskildas ansvar i detta avseende. Förutom FN:s vägledande principer om företagande och mänskliga rättigheter (*UN Guiding Principles on Business and Human Rights*, UNGP), har dessa principer uttolkats särskilt avseende advokater och advokatbyråer i riktlinjer som tagits fram av IBA, efter inhämtande av synpunkter från CCBE. Även andra internationella organ såsom OECD och Europarådet har tagit fram riktlinjer och rekommendationer för att värna mänskliga rättigheter på den internationella och europeiska varu- och tjänstemarknaden (se nedan avsnitt 2.4).

2.1 FN: s vägledande principer om företagande och mänskliga rättigheter – *UN Guiding principles on Business and Human Rights*

Den 16 juni 2011 antog FN:s råd för mänskliga rättigheter enhälligt ett antal vägledande principer rörande företagande och mänskliga rättigheter; [*UN Guiding Principles on Business and Human Rights \(UNGP\)*](#).

UNGP är baserade på tre pelare med syfte att slå fast att:

- i. Stater har en skyldighet att se till att tredje part (t.ex. privata företag) inte begår brott mot mänskliga rättigheter.
- ii. Företag ska respektera mänskliga rättigheter och förhindra att kränkningar sker.
- iii. Det måste finnas tillgång till effektiva rättsmedel för de som drabbas av företagsrelaterade brott mot de mänskliga rättigheterna.

De tre pelarna innebär därmed en skyldighet för stater att skydda de mänskliga rättigheterna, ett ansvar för företag att respektera mänskliga rättigheter och därmed att inte genom sin verksamhet bidra till kränkningar av mänskliga rättigheter, samt en möjlighet för enskilda att få sin sak prövad om mänskliga rättigheter inte respekteras.

UNGP omfattar alla länder och alla företag (inklusive advokatbyråer), oavsett storlek, placering och ägarförhållanden. Riktlinjerna är generella och ska läsas mot bakgrund av syftet att öka standarden kring företag och mänskliga rättigheter. UNGP ger en global standard för att främja respekten för mänskliga rättigheter i företagandet och utgör ett första viktigt steg i arbetet för att utveckla och uppmärksamma dessa frågor.

UNGP har erkänts av den Europeiska unionen (EU) som auktoritativa policyriktlinjer avseende mänskliga rättigheter och EU har uppmanat alla medlemsstater att implementera FN:s vägledande principer genom nationella åtgärdsplaner.

Sverige har i augusti 2015 antagit en [nationell handlingsplan för företagande och mänskliga rättigheter](#)² för att genomföra de principer som slås fast i UNGP.

Regeringen har även föreslagit lagstiftning rörande [företagens rapportering om hållbarhet och mångfaldspolicy](#).³ I denna lagstiftning föreslår regeringen att alla Sveriges största företag (baserat på olika kriterier, bl.a. fler än 250 anställda och en årsomsättning över 350 miljoner kronor⁴) ska upprätta en hållbarhetsrapport med upplysningar om hur företagen arbetar med olika hållbarhetsfrågor, t.ex. miljö, anti-korruption och mänskliga rättigheter. Företagens rapport ska beskriva bl.a. företagets policy i hållbarhetsfrågor och de väsentliga risker som är kopplade till företagets verksamhet. Företagens revisorer ska sedan kontrollera om en hållbarhetsrapport har upprättats. Vidare ska vissa noterade bolag i sin bolagsstyrningsrapport ange hur mångfaldspolicyn tillämpas vid utseende av styrelsen. Lagstiftningen föreslås träda i kraft den 1 december 2016.

² Den nationella handlingsplanen syftar till att omsätta FN:s vägledande principer i praktisk handling på nationell nivå. Planen är ett svar på EU-kommissionens uppmaning till medlemsstaterna att ta fram nationella handlingsplaner. Hittills har förutom Sverige även Storbritannien, Nederländerna, Danmark, Finland och Litauen utarbetat nationella handlingsplaner.

³ Den 19 maj 2016 beslutade regeringen lagrådsremissen Företagens rapportering om hållbarhet och mångfaldspolicy. De rapporteringskrav som föreslås för vissa större företag bygger på direktiv 2014/95/EU om ändring av direktiv 2013/34/EU vad gäller vissa stora företags och koncerners tillhandahållande av icke-finansiell information och upplysningar om mångfaldspolicy, liksom på departementspromemorian Företagens rapportering om hållbarhet och mångfaldspolicy (Ds 2014:45) samt delbetänkandet Genomförande av EU:s nya redovisningsdirektiv (SOU 2014:22).

⁴ Företag ska upprätta en särskild rapport med hållbarhetsupplysningar om företaget uppfyller mer än ett av följande villkor; medelantalet anställda har under vart och ett av de två senaste räkenskapsåren varit mer än 250, balansomslutningen har för vart och ett av de två senaste räkenskapsåren varit mer än 175 miljoner kronor, eller nettoomsättningen har för vart och ett av de två senaste räkenskapsåren varit mer än 350 miljoner kronor.

2.2 IBA: s vägledning för nationella advokatsamfund – *IBA Business and Human Rights Guidance for Bar Associations*

Den 8 oktober 2015 antog den internationella advokatororganisationen IBA riktlinjerna [*IBA Business and Human Rights Guidance for Bar Associations*](#). Under arbetet med dessa riktlinjer fördes diskussioner med den europeiska sammanslutningen av advokatororganisationer (CCBE). Riktlinjerna är framtagna med UNGP som grund och är utformade med inriktning mot nationella advokatsamfund och deras verksamhet. Det huvudsakliga målet med antagandet av riktlinjerna är att:

- ✓ Öka medvetenheten och förståelsen hos advokatsamfunden och dess ledamöter om UNGP och deras betydelse vid den affärsjuridiska rådgivning som advokater lämnar sina klienter.
- ✓ Informera ledamöterna om lämpligt användande av UNGP.
- ✓ Advokatsamfund och advokatyrrket ska representeras och delta i arbetet för en ökad standard vad gäller företagande och mänskliga rättigheter.

IBA:s vägledning för nationella advokatororganisationer innehåller en rad frågeställningar som kan övervägas av de nationella samfunden. Det är i samtliga fall fråga om rekommendationer och det finns inga tvingande moment i riktlinjerna till de nationella advokatororganisationerna.

Av vägledningen framgår att advokatsamfunden bör etablera en effektiv organisation för att leda och utveckla arbetet för att advokater och advokatbyråer ska bli medvetna, kunniga och aktiva i fråga om mänskliga rättigheters betydelse för verksamheten. Enligt vägledningen bör advokatsamfunden med alla tillgängliga medel arbeta för att öka medvetenheten om mänskliga rättigheter bland ledamöterna. Vidare bör advokatsamfunden aktivt stödja och etablera utbildningsprogram rörande företags ansvar för mänskliga rättigheter. De nationella advokatsamfunden bör även sprida information om företagande och mänskliga rättigheter samt verka för en aktiv advokatkår som deltar i den offentliga debatten i frågor som rör företags ansvar för mänskliga rättigheter.

2.3 IBA:s praktiska vägledning för advokater med affärsjuridisk inriktning – *IBA Practical Guide for Business Lawyers*

IBA har dessutom, även denna gång efter dialog med den europeiska advokatororganisationen CCBE, tagit fram en praktiskt inriktad vägledning avseende mänskliga rättigheter för advokater med affärsjuridisk inriktning; [*IBA Practical Guide on Business and Human Rights for Business Lawyers*](#). Dessa riktlinjer antogs den 28 maj 2016 och riktar sig till advokater som är verksamma på advokatbyråer med affärsjuridisk inriktning. Även denna vägledning utgår från UNGP och i vissa delar också från *IBA Business and Human Rights Guidance for Bar Associations* och är mer specifikt och praktiskt utformad för att hjälpa verksamma advokater med affärsjuridisk inriktning att implementera riktlinjerna för företagande och mänskliga rättigheter i sitt arbete. IBA:s huvudsakliga mål med att ta fram dessa riktlinjer är att:

- ✓ Hjälpa advokater att förstå den faktiska innebörden av UNGP.
- ✓ Upptäcka möjliga situationer där UNGP kan vara relevanta för den rådgivning som lämnas till klienter inom ramen för deras affärsverksamhet.
- ✓ Belysa relevansen av UNGP för advokatbyråerna själva.

2.4 Andra internationella instrument rörande företagande och mänskliga rättigheter

Även den internationella organisationen för ekonomiskt samarbete och utveckling, OECD, har tagit fram riktlinjer i syfte att bistå företag att verka för upprätthållandet av mänskliga rättigheter, företagsintegritet och olika hållbarhetsfrågor, genom sitt [*OECD Trust and Business Project*](#).

Nyligen har även Europarådet antagit en rekommendation rörande företagande och mänskliga rättigheter (antagen den 2 mars 2016 – [*Recommendation CM/Rec\(2016\)3 of the Committee of Ministers to member states on human rights and business*](#)).

3. Business & Human Rights för Sveriges advokatsamfund

I syfte att öka advokaters medvetenhet kring frågor om mänskliga rättigheter i den egna verksamheten och hur advokaten bäst kan bistå sina företagsklienter på dessa områden, föreslår Arbetsgruppen följande åtgärder inom ramen för Advokatsamfundets verksamhet.

3.1 Tydliggörande i det advokatetiska regelverket

Respekt för mänskliga rättigheter är något som är grundläggande för en rättsstat. Upprätthållandet av de mänskliga rättigheter som slagits fast i regeringsformen, Europakonventionen och EU-stadgan samt med den praxis som uttolkats härav, är ett ansvar som åligger såväl stater som enskilda. Advokater har ett särskilt ansvar för detta.

Enligt Europarådets i mars 2016 antagna rekommendation om mänskliga rättigheter och företagande (*CM/REC[2016]3 on human rights and business*, se ovan) åläggs Europarådets 47 medlemsländer att i flera hänseenden och på flera sätt säkerställa efterlevnaden och upprätthållandet av mänskliga rättigheter inom ramen för företagsverksamhet, t.ex. att säkerställa att företag med hemvist i medlemslandet beaktar mänskliga rättigheter vid riskanalyser inom ramen för sin affärsverksamhet.⁵ Genom denna Europarådsrekommendation har alltså medlemsländerna getts behörighet att i viss mån reglera företags agerande för att säkerställa efterlevnaden av mänskliga rättigheter.

Förutom stater har, såsom påtalats, advokater ett särskilt ansvar att tillse att mänskliga rättigheter efterlevs. Enligt 14 § i FN:s grundläggande principer för advokatrollen (*United Nations Basic Principles on the Role of Lawyers, 1990*) slås fast att advokater, inom

⁵ Se exempelvis artikel III. 20. första punkten "Member States should apply such measures as may be necessary to encourage or, where appropriate, require that business enterprises domiciled within their jurisdiction apply human rights due diligence throughout their operations...".

ramen för sitt uppdrag att tillvarata och skydda klientens intressen, alltid har att värna mänskliga rättigheter och grundläggande friheter.⁶

Bestämmelser om mänskliga rättigheter är till stor del gällande rätt genom nationell lagstiftning eller internationella konventioner och utgör därmed redan något advokater är skyldiga att beakta och tillämpa i sin dagliga verksamhet.

Såsom tidigare sagts är detta dokument inte avsett att ålägga advokater några nya advokatetiska förpliktelser. I de vägledande reglerna om god advokatsed är det redan tydligt fastslaget att en advokat inte får främja orätt och att rådgivning ska baseras på gällande rätt.⁷

För att på ett mycket konkret sätt tydliggöra vikten av att advokater har ett särskilt ansvar för upprätthållandet av mänskliga rättigheter i sin verksamhet och för att föregå eventuell statlig reglering för advokater på området med anledning av den nyligen antagna Europarådsrekommendationen, föreslår dock Arbetsgruppen att det i de vägledande reglerna om god advokatsed (VRGA) – utöver bestämmelserna om att en advokat inte får främja orätt och att en advokats rådgivning ska baseras på gällande rätt – även införs en särskild bestämmelse under kapitel 2 om allmänna yrkesplikter (lämpligen genom en ny bestämmelse 2.9 VRGA) med lydelsen:

En advokat får inte lämna råd i syfte att motverka eller kringgå sådana mänskliga rättigheter och grundläggande friheter som omfattas av 1950 års europeiska konvention om skydd för de mänskliga rättigheterna och grundläggande friheterna (med tilläggsprotokoll). En advokat bör i sin verksamhet även i övrigt verka för upprätthållandet av mänskliga fri- och rättigheter.

⁶ "Lawyers, in protecting the rights of their clients and in promoting the cause of justice, shall seek to uphold human rights and fundamental freedoms recognized by national and international law and shall at all times act freely and diligently in accordance with the law and recognized standards and ethics of the legal profession".

⁷ Se 1 fjärde stycket VRGA, respektive 2.1.2 VRGA.

3.2 Tillsyn

Advokater har att i all sin verksamhet verka inom ramen för god advokatsed och värna om advokatrollens kärnvärden oberoende, klientlojalitet och tystnadsplikt. Dessa värden får aldrig åsidosättas. Det advokatetiska regelverket bidrar till att hålla en hög standard på landets advokatkår. Advokater måste alltid göra noggranna etiska överväganden innan åtgärder vidtas och det gäller givetvis på samma sätt även i frågor som rör efterlevnaden av mänskliga rättigheter.

En av Advokatsamfundets viktigaste uppgifter är att garantera en etisk och professionellt hög kvalitet och kompetens inom advokatycket, liksom att i övrigt verka för att förtroendet för advokatkåren upprätthålls. I detta syfte utövar Advokatsamfundet tillsyn över advokater genom att, antingen efter anmälan eller genom ett av styrelsen upptaget ärende, handlägga frågor om eventuella överträdelser mot god advokatsed, vilka avgörs av Advokatsamfundets disciplinnämnd.

Vidare bedriver Advokatsamfundet en proaktiv tillsyn genom att via dialog med advokatbyråerna inhämta information kring regelefterlevnad och verksamheten i övrigt. Syftet med den proaktiva tillsynen är dels att stärka legitimiteten i Advokatsamfundets tillsyn, dels öka möjligheterna att stödja advokatbyråerna och ledamöterna i deras verksamhet. Inom ramen för denna proaktiva tillsyn har frågor kring mänskliga rättigheter uppmärksammats (se punkterna 11.1 – 11.3 i den särskilda granskningsrapport som skickats ut till samtliga advokater i cirkulär nr 28/2015). Genom denna proaktiva tillsyn avser Advokatsamfundet att öka advokatbyråernas kunskap om vikten av att beakta mänskliga rättigheter i advokatverksamheten i syfte att säkerställa en hög medvetenhet kring UNGP hos de berörda advokatbyråerna. Enligt Arbetsgruppen är Advokatsamfundets tillsynsarbete i nu angivna hänseenden en viktig del för att verkställa FN:s vägledande principer och IBA:s vägledningar rörande företagande och mänskliga rättigheter.

3.3 Utbildning

Arbetsgruppen föreslår att Advokatsamfundet kompletterar det utbud av kurser inom ramen för det professionella vidareutbildningskravet som samfundet tillhandahåller med kurser rörande företagande och mänskliga rättigheter. Eftersom FN:s vägledande principer (UNGP) och IBA:s vägledning tar sikte på advokater med affärsjuridisk verksamhet och deras rådgivning till företagsklienter, bör utbildningsinsatserna främst fokuseras på dessa verksamhetsområden. Syftet med denna tillkommande frivilliga utbildningsinsats är att bidra till en ökad kunskapsnivå på området för de advokater som berörs av dessa frågor i sin verksamhet.

För att uppmärksamma de viktiga frågeställningar som omfattas av företagande och mänskliga rättigheter på ett tidigt stadium i advokatens yrkeskarriär föreslår Arbetsgruppen vidare att Advokatsamfundet kompletterar de obligatoriska delkurser som ingår som ett led i att avlägga advokatexamen. De obligatoriska delkurserna riktar sig till blivande advokater inom samtliga juridiska verksamhetsområden och utbildningsinsatsen på delkurserna måste därför förhålla sig till detta. Eftersom det dock är fråga om en förberedande utbildning för att kunna antas som ledamot av Advokatsamfundet och då frågor kring företagande och mänskliga rättigheter är av betydelse inom samtliga verksamhetsområden och då rörligheten mellan de juridiska verksamhetsområdena är betydande, anser Arbetsgruppen att samtliga deltagare bör omfattas av utbildningen.

Som ett ytterligare led i att på ett tidigt stadium i juristens karriär sprida information och kunskap inom dessa frågor, föreslår Arbetsgruppen att Advokatsamfundet genom de juridiska fakulteterna på landets universitet erbjuder föreläsningar som hålls av advokater och/eller företrädare för Advokatsamfundet.⁸ Detta är ett arbete som skulle utföras i syfte att långsiktigt stärka advokatkårens kompetensmässigt på relevanta områden och bidra till att betydelsen av dessa frågor tydligt uppmärksammas redan under juristutbildningen.

⁸ Ett sådant arbete sker redan i dag, men kan enligt Arbetsgruppen intensifieras ytterligare.

Frågor kring företagande och mänskliga rättigheter bör enligt Arbetsgruppen även omfattas av Advokatsamfundets övriga utbildningsverksamhet. Advokatsamfundet anordnar årligen konferensen *Advokatdagarna* för hela Sveriges advokatkår och biträdande jurister. Under Advokatdagarna hålls ett stort antal seminarier inom en rad olika ämnen och verksamhetsområden. Arbetsgruppen föreslår att Advokatsamfundet vid Advokatdagarna år 2016 och fortsättningsvis anordnar seminarier inom ämnet företagande och mänskliga rättigheter. Vidare anordnas löpande under året föreläsningar och seminarium inom projekten *Hilda* och *Advokat i framtiden*. Även inom ramen för dessa projekt föreslår Arbetsgruppen att Advokatsamfundet i framtiden anordnar olika seminarier för att behandla dessa frågor (något som redan gjorts vid ett antal tillfällen). Arbetsgruppen föreslår även att Advokatsamfundet anordnar särskilda konferenser inriktade på *Business and Human Rights*, liksom särskilda utbildningar för de advokatbyråer som berörs av UNGP. Här spelar de advokatbyråer som redan kommit långt i sitt arbete för mänskliga rättigheter en viktig roll för att sprida kunskaper och erfarenheter kring det egna arbetet och befintliga uppförandekoder av olika slag.

3.4 Medvetandegörande och informations spridning

Frågor och information kring företagande och mänskliga rättigheter bör enligt Arbetsgruppen även uppmärksammas och spridas genom Advokatsamfundets traditionella informationskanaler, exempelvis genom tidsskriften ”Advokaten”, samfundets nyhetsbrev och webb. Genom att lyfta upp dessa frågor i Advokatsamfundets egna informationskanaler, har samfundet möjlighet att påvisa vikten av dessa frågor samt förmå advokater som berörs av UNGP att kontinuerligt hålla sig uppdaterade på området och att tillämpa de vägledande dokument som finns kring dessa frågor. Ännu ett sätt att sprida information och öka kunskapen om företagande och mänskliga rättigheter är att advokater deltar i den allmänna debatten på olika sätt. Enligt Arbetsgruppen bör Advokatsamfundet därför på lämpligt sätt verka och uppmuntra enskilda advokater och advokatbyråer att engagera sig för detta ändamål i den allmänna debatten.

4. En praktisk guide kring mänskliga rättigheter för advokatbyråer med affärsjuridisk inriktning

Såsom beskrivits ovan har IBA, efter dialog med den europeiska advokatorganisationen CCBE, tagit fram särskilda praktiska riktlinjer för att hjälpa verksamma advokater med affärsjuridisk inriktning att genomföra FN:s vägledande principer om företagande och mänskliga rättigheter (UNGP). Såsom ovan beskrivits är det huvudsakliga målet med IBA:s riktlinjer (*Practical Guide for Business Lawyers*) att hjälpa advokater på affärsjuridiska byråer att förstå den faktiska innebörden av UNGP, att upptäcka möjliga situationer där UNGP kan vara relevanta för den rådgivning som lämnas till klienter, samt att belysa relevansen av UNGP för advokatbyråernas egen del.

I syfte att stödja advokater med affärsjuridisk inriktning lämnar Arbetsgruppen i detta avsnitt rekommendationer och vägledningar specifikt avsedda för hur advokater med affärsjuridisk inriktning i praktiken kan tillämpa de praktiska riktlinjer kring mänskliga rättigheter för advokatbyråer som IBA tagit fram för att genomföra FN:s vägledande principer (UNGP).

4.1 Rekommendationer till advokatbyråer med affärsjuridisk inriktning för att genomföra FN:s vägledande principer om företagande och mänskliga rättigheter i enlighet med IBA:s riktlinjer

I FN:s vägledande principer om företagande och mänskliga rättigheter (UNGP) slås fast att alla företag ska respektera mänskliga rättigheter. Detta innebär att det åligger såväl advokatbyråer som deras klientföretag att säkerställa att deras verksamhet inte strider mot någons mänskliga rättigheter och ta ansvar för den negativa inverkan på mänskliga rättigheter som verksamheten har. (*“Business enterprises should respect human rights. This means that they should avoid infringing on the human rights of others and should address adverse human rights impacts with which they are involved.”* (UNGP). Vidare

bör enligt UNGP advokatbyråer utföra riskanalyser för att undvika att deras verksamhet medför överträdelser av mänskliga rättigheter, liksom tillhandahålla remedier för att motverka eller mildra sådana eventuella överträdelser.

Affärsjuridiska advokatbyråer berörs av dessa vägledande principer både i sin egen verksamhet och i sin rådgivning till klienter. Såsom inledningsvis konstaterats är ansvaret för advokatbyråer med affärsjuridisk verksamhet att upprätthålla mänskliga rättigheter förknippat med både risker och affärsmöjligheter och det finns därför anledning för dessa advokatbyråer att både beakta UNGP och IBA:s riktlinjer. Enligt Arbetsgruppen finns anledning för de affärsjuridiskt inriktade advokatbyråerna att beakta mänskliga rättigheter både inom ramen för byråernas eget arbete och i sin rådgivning till klienter.

4.2 Advokatbyråernas interna arbete

4.2.1 Riskanalys (*due diligence*)

Arbetsgruppen anser att advokatbyråer med affärsjuridisk verksamhet i det interna arbetet bör beakta mänskliga rättigheter på alla sätt som anses möjliga och lämpliga. På frivillig basis och utifrån egna förutsättningar och behov kan de affärsjuridiska byråerna även genomföra en riskanalys när det gäller verksamhetens eventuella påverkan på mänskliga rättigheter. Detta för att identifiera, förhindra, begränsa och kunna redogöra för hur byrån åtgärdar eventuell negativ påverkan på de mänskliga rättigheterna som byråns verksamhet kan ha. Ett sådant arbete skulle främja den egna verksamheten och stärka det egna varumärket.

I FN:s vägledande principer om företagande och mänskliga rättigheter (UNGP) hänvisas till tre nivåer av hur företags verksamhet kan påverka mänskliga rättigheter:

- i. att orsaka negativ påverkan genom sin egen verksamhet,
- ii. att bidra till negativ påverkan genom sin verksamhet eller genom sina affärskontakter, eller

- iii. att genom sina affärsförbindelser stå i direkt samband med kränkningar eller negativ påverkan.

Den riskanalys som Arbetsgruppen rekommenderar att affärsjuridiska byråer gör om det anses möjligt och lämpligt, skulle därför i så fall innefatta dels att bedöma verksamhetens faktiska respektive potentiella påverkan på de mänskliga rättigheterna, dels att beakta och agera utifrån dessa iakttagelser, och dels att följa upp vidtagna åtgärder och kommunicera vilka åtgärder som vidtas. Beroende på vilken typ av påverkan som identifieras – om den egna verksamheten orsakar, bidrar till eller står i samband med överträdelser av mänskliga rättigheter – kan advokatbyrån i så fall vidta åtgärder för att komma till rätta med situationen. Vidare skulle advokatbyrån i vissa fall även kunna erbjuda gottgörelse i enlighet med vad som stadgas i UNGP (där det anges att det måste finnas tillgång till effektiva rättsmedel för de som drabbas av överträdelser av de mänskliga rättigheterna).

Arbetsgruppens bedömning är att advokatbyråer genom sin verksamhet sällan direkt kan anses orsaka eller bidra till en kränkning av mänskliga rättigheter, men att det kan finnas fall där advokatbyråns verksamhet kan komma att stå i samband med en kränkning.

Arbetsgruppen anser att en sådan riskbedömning som vissa affärsjuridiska advokatbyråer kan få anledning att överväga, lämpligen bör innefatta sådan negativ påverkan på de mänskliga rättigheterna som byrån kan orsaka eller bidra till genom den egna verksamheten. Riskbedömningens omfattning kommer även att behöva variera i komplexitet utifrån advokatbyråns storlek, verksamheten i sig, den miljö i vilken verksamheten bedrivs samt risken för att verksamheten allvarligt påverkar mänskliga rättigheter. Riskbedömningen bör i så fall göras fortlöpande, eftersom riskerna förändras med tiden i takt med att advokatbyråns verksamhet och miljön i vilken den bedrivs utvecklas.

Arbetsgruppen vill i detta sammanhang särskilt understryka att det inte är fråga om något krav på affärsjuridiska advokatbyråer att göra riskanalyser eller kartläggningar av klienternas verksamhet kopplad till mänskliga rättigheter. Arbetsgruppen vill även

framhålla att de rekommendationer kring advokatbyråers riskanalyser som lämnats, inte på något sätt hindrar advokatbyråer från att biträda klienter som inte värnar mänskliga rättigheter. Snarare är det just klienter som vill respektera mänskliga rättigheter men som inte gör det som särskilt kan behöva rådgivning av advokatbyråer med kompetens om och ett eget förhållningssätt till mänskliga rättigheter i sin verksamhet.

Det ska dock framhållas att de fåtal advokatbyråer som uppfyller de kriterier som uppställs för att omfattas av kravet på hållbarhetsrapportering enligt föreslagen lagstiftning om företagens rapportering om hållbarhet och mångfaldspolicy (se ovan avsnitt 2.1) kommer att vara ålagda en i lag stadgad rapporteringsskyldighet i fråga om hur de arbetar med bl.a. mänskliga rättigheter.⁹

4.2.2 Uppförandekod och andra styrdokument rörande mänskliga rättigheter

Arbetsgruppen rekommenderar vidare att styrelsen och/eller delägarna i berörda advokatbyråer bör överväga att fastställa en uppförandekod eller annat styrdokument som bland annat fastställer advokatbyråns förväntningar på personal, affärsförbindelser och andra parter som är direkt kopplade till byråns verksamhet och tjänster när det gäller de mänskliga rättigheterna. Ett sådant styrdokument eller en sådan uppförandekod bör aktivt kommuniceras internt till all personal på byrån, men även externt till byråns samtliga affärsförbindelser och andra relevanta parter. Uppförandekoden eller styrdokumentet bör även vara allmänt tillgängligt. Behovet av en skriftlig uppförandekod kan givetvis variera beroende på advokatbyråns storlek och respektive advokatbyrå har att göra sin egen bedömning av hur uppförandekoden implementeras i verksamheten utifrån sina egna förutsättningar.¹⁰

⁹ Se regeringens lagrådsremiss Företagens rapportering om hållbarhet och mångfaldspolicy från den 19 maj 2016.

¹⁰ Här finns ett exempel på en sådan [uppförandekod](#) för en advokatbyrå med affärsjuridisk verksamhet.

4.2.3 Intern utbildning

Arbetsgruppen anser att samtliga medarbetare, såväl jurister som övrig personal, bör informeras om den uppförandekod som antagits på advokatbyrån och få en grundläggande utbildning kring respekten för mänskliga rättigheter.

4.2.4 Rutiner för rapportering av avvikelser

För att understryka vikten av att mänskliga rättigheter efterlevs i advokatbyråernas verksamhet och för att öka transparensen kring efterlevnaden av byråernas frivilliga uppförandekoder, anser Arbetsgruppen att det på berörda advokatbyråer även kan övervägas att införa rutiner för hur medarbetare (och andra intressenter) kan rapportera in eventuella avvikelser från en fastställd uppförandekod eller annat styrdokument, dvs. att i kombination med antagandet av en uppförandekod även införa ett system för s.k. visseblåsare.

Det kan även övervägas om det på sådana advokatbyråer som väljer att införa en uppförandekod med rutiner för rapportering även kan erbjudas någon form av klagomålsmekanism, i enlighet med UNGP, för det fall en kränkning av mänskliga rättigheter identifieras i den egna verksamheten. I denna del är det i så fall av stor vikt att säkerställa integritetsskyddet och anonymiteten på den som anmäler avvikelser från vad som finns fastlagt i uppförandekoden rörande mänskliga rättigheter. Det bör då även fastställas vem eller vilka på advokatbyrån som ska kunna använda den föreslagna kanalen för *whistleblowing* och klagomålsmekanismerna.

Enligt Arbetsgruppen kan sådana rutiner för rapportering av avvikelser från interna uppförandekoder rörande mänskliga rättigheter endast komma i fråga på advokatbyråer som bedömer det lämpligt och som har praktiska möjligheter att anordna sådana rutiner.

4.3 Byråernas rådgivning till klienter

“Because business enterprises can have an impact on virtually the entire spectrum of internationally recognized human rights, their responsibility to respect applies to all such rights. In practice, some human rights may be at greater risk than others in particular industries or contexts, and therefore will be the focus of heightened attention. However, situations may change, so all human rights should be the subject of periodic review.” (UNGP).

”The responsibility of business enterprises to respect human rights is distinct from issues of legal liability and enforcement, which remain defined largely by national law provisions in relevant jurisdictions.” (UNGP).

Arbetsgruppen rekommenderar även att advokatbyråer med affärsjuridisk inriktning bör integrera mänskliga rättigheter i förekommande rådgivning till sina klienter när detta kan anses lämpligt. Ett sådant arbete för att integrera mänskliga rättigheter i advokatbyråns rådgivning ska alltid utgå från den enskilda klientens risker och affärsmöjligheter kopplade till mänskliga rättigheter. Advokater med affärsjuridisk inriktning kan genom sin rådgivning härigenom hjälpa sina klienter att:

- Undvika att orsaka eller bidra till en negativ påverkan på de mänskliga rättigheterna genom advokatbyråns egen verksamhet (handlingar och underlåtenhet) och åtgärda sådan påverkan om den uppstår.
- Försöka förhindra eller begränsa en negativ påverkan på de mänskliga rättigheterna som genom klientens affärsförbindelser (förbindelser med affärspartner, och all annan icke-statlig eller statlig verksamhet som är direkt kopplad till företagets verksamhet, produkter eller tjänster) står i direkt samband med klientens affärsverksamhet, produkter eller tjänster, även om klienten inte själv har bidragit till denna negativa påverkan.

Att inom ramen för advokatbyråns rådgivning inte enbart tillhandahålla rättslig expertis i en viss fråga eller på ett visst område, utan att även kunna tillhandahålla kunskaper och tydliggöra affärsmässiga risker som är förknippade med mänskliga rättigheter, är något som avsevärt ökar värdet av de juridiska tjänster som tillhandahålls klienten.

Advokater med affärsjuridisk inriktning bör använda sitt eget inflytande i klientrelationer för att minimera risken för att både klienter och advokaterna själva kopplas samman med en kränkning av mänskliga rättigheter. Detta måste dock givetvis alltid göras utifrån uppdragets ramar samt med beaktande av lag och det advokatetiska regelverket. För det fall advokatens försök att utöva inflytande över klientens verksamhet för att den inte ska komma i strid med några mänskliga rättigheter inte får avsedd effekt, kan advokaten som ett sista alternativ behöva överväga att frånträda uppdraget i enlighet med gällande advokatetiska regler.

4.4 Pro bono och ideellt arbete

“Business enterprises may undertake other commitments or activities to support and promote human rights, which may contribute to the enjoyment of rights. But this does not offset a failure to respect human rights throughout their operations.” (UNGP)

Byråer som hanterar sina egna risker kopplade till mänskliga rättigheter kan även välja att avsätta resurser till att genom *pro bono* verksamhet eller andra ideella engagemang verka för implementeringen av UNGP. Detta kan genomföras genom exempelvis undervisning på universiteten eller externa seminarier i frågor om företagande och mänskliga rättigheter och på många andra sätt. Arbetsgruppen rekommenderar att sådant arbete utförs i den mån det anses möjligt och lämpligt.

./.